

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
СУМСЬКА ФІЛІЯ

Кафедра гуманітарних дисциплін

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ
з навчальної дисципліни «Логіка»
обов'язкових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
262 Правоохоронна діяльність (поліцейські)
за темою 3 – «Судження»

Суми 2024

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 14.08.2024 № 8

СХВАЛЕНО

Вченою радою Сумської філії
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 08.07.2024 № 8

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та
соціально-економічних дисциплін
Протокол від 13.08.2024 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ (протокол від
27.06.2024 № 22)

Розробник:

Доцент кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії Харківського
національного університету внутрішніх справ, кандидат філософських наук
Тетяна ПОНОМАРЕНКО

Рецензенти:

1. Доцент кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського
національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент
Олена МАРКОВА
2. Доцент кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики
навчання історичних дисциплін Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка, кандидат філософських наук, доцент
Ігор СНЕГІРЬОВ

План лекції

1. Загальна характеристика суджень.
2. Структура судження. Судження і речення.
3. Види простих суджень.
4. Види складних суджень.

Рекомендована література:

Основна

1. Войтенко Д. О., Качурова С. В., Невельська-Гордєєва О. П. Логіка в запитаннях і відповідях : навчальний посібник / за заг. ред. О.П. Невельської-Гордєєвої. Харків : Право, 2019. 126 с. URL: https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/493/3_Logika_v_zapitannjah_NP_vnutri.pdf
2. Логіка для юристів: підручник / В. С. Бліхар, В. В. Левкулич, М. М. Олексюк, Б. Б. Шандра, В. Ю. Свищо, О. І. Матвієнко. Вид. 2-ге, перероб. та доп. Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла», 2022. 316 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/44906/1/%D0%9B%D0%BE%D0%B3%D1%96%D0%BA%D0%B0.pdf>
3. Хоменко І. В. Логіка. Теорія і практика : підручник. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 328 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Khomenko_Iryna/Lohika_teorii_a_ta_praktyka.pdf
4. Шепетяк О. М. Логіка. Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Фенікс, 2015. 256 с. URL: <https://cutt.ly/VwjB8CNU>
5. Юридична логіка : підручник / за наук. ред. проф. В. С. Бліхара. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 248 с. URL: <https://cutt.ly/uwjB4eGJ>

Додаткова

1. Тягло О. В. Критичне мислення в дії, або досвід критичної рецензії. *Постметодика*. 2017. № 1 (126). С. 8-13. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/765d7941-c171-4458-b806-a2511a21e98b/content>
2. Тягло О. В. Юридична логіка чи логіка для юристів? *Наше право*. 2013. № 2. С. 180–183. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0e481f5f-cbf9-47ba-84bc-3b4e3de18f1e/content>
3. Тягло О. Чи потрібне критичне мислення українській школі? *Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи* : зб. ст. П'ятої міжнар. наук.-метод. конф. з медіаосвіти та медіаграмотності (м. Київ, 31 берез. – 1 квіт. 2017 р.). Київ : Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2017. С. 60–64. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c56ef7bd-0b0a-4063-aa24-3093d041e10f/content>
4. Тягло О. В. Логіка юридичних міркувань. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 349–353. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4da55cde-fa8f-41e1-a0fb-dcd3ca8534e8/content>

5. Тягло О. В. До поняття юридичної логіки. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2015. № 3 (70). С. 241-248. URL: <https://cutt.ly/TwjB7moQ>

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Інститут філософії НАН України імені Григорія Сковороди. URL: <http://www.filosof.com.ua/>
2. Практикум з логіки. URL: <http://philosophy.ck.ua/praktikum-z-logiki/>
3. Федорченко Ю. Формальна і трансцендентальна логіка. URL: <http://fedorchenko.ho.ua/journal/7.html>
4. Інституційний репозитарій Харківського національного університету внутрішніх справ. Філософія. Логіка. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/communities/b1144b3a-80f2-4fb0-a8c6-702efd7f112f>

Текст лекції

1. Загальна характеристика суджень

Пізнаючи різні предмети, людина міркує про зв'язки цих предметів з їхніми ознаками стверджуючи або заперечуючи їх. Як і інші форми мислення, судження упродовж історії логіки отримало різноманітні визначення.

Проблема суджень в логіці тісно пов'язана з теорією та практикою розслідування злочинів, адже судження (як і поняття й умовиводи) надає можливість накопичувати інформацію. До того ж, норму права можна розглядати як судження.

Варто зауважити, що без дотримання відповідних правил логіки моделювання правових норм неможливе.

Знання логіки суджень є необхідним для правильного тлумачення права. Потрібно зазначити, що в процесі розкриття злочинних діянь судження також використовують для побудови умовиводів. Зв'язки та відношення виражено в судженні за допомогою ствердження або заперечення.

У судженні «Кожен злочинець повинен отримати заслужене покарання» зв'язок між злочинцем і необхідністю його покарання стверджують.

У судженні «Деякі злочини не є умисними» зв'язок між певною частиною злочинних діянь та їх умисним характером заперечують.

2. Структура судження. Судження і речення

Судження – це форма мислення, що фіксує зв'язок предмета з його ознакою. Здебільшого судження граматично виражається розповідним реченням.

Точніше кажучи, у судженні міститься інформація про наявність або відсутність у предмета чи явища певних властивостей, ознак, зв'язків і відношень.

Судження, що правильно відображає дійсність, повідомляє про те, що є насправді, називається *істинним судженням*.

Судження, що неправильно відображає дійсність, тобто таке, зміст якого не збігається з реальним станом справ, називається *хибним судженням*.

Судження, що містить розпливчасту інформацію, яку важко перевірити, (невідомо – істинна вона чи помилкова), називається *невизначеним судженням*.

Питання про істинність/хибність того чи іншого судження в кожному конкретному випадку вирішується окремо. Зміст судження – розкривати взаємозв'язок, співвідношення між різними формами думки. Поняття, наприклад, тільки називає сам предмет думки. Тому судження – складніша формою думки, ніж поняття.

Тож і структура судження складніша, ніж структура поняття. Судження складається з:

1) *суб'єкта судження* – це те, про що йдеться в судженні. Суб'єктом судження може бути все що завгодно: людина, суспільне чи природне явище, істота або неістота тощо;

2) *предиката* – це те, що стверджується або заперечується про суб'єкт судження;

3) *зв'язки*. Зв'язка – це відношення між суб'єктом і предикатом судження. Зв'язка встановлює, чи належить конкретному предмету певна властивість. Найчастіше зв'язка виражається словами «є» або «не є».

У судженні можуть бути слова «всі», «деякі», «переважна більшість», «не всі» та інші – які вносять певні уточнення. Вони називаються *кванторами*.

3. Види простих суджень

Судження поділяються на *прості* й *складні*.

Прості судження складаються з одного суб'єкта й одного предиката.

Складні судження складаються з декількох суб'єктів або предикатів. Тут можливі варіанти: кілька суб'єктів і предикатів; один суб'єкт, якому приписується кілька предикатів; певна кількість суб'єктів, що мають один спільний предикат.

Прості судження класифікуються за: *змістом*; *кількістю*; *якістю*; *модальністю*; *мішаним*, *кількісно-якісним критерієм*.

За *змістом* виділяють:

– *судження властивості (атрибутивні)*. У них стверджується наявність у предмета відомих властивостей («Шоколадна цукерка – смачна», «Кава – тонізуючий напій»);

– *судження відношення (реляційні)*. У них йдеться про відношення між предметами («Економіст заробляє більше за прибиральницю»);

– *судження існування (екзистенційні)*. У них стверджується або заперечується існування предметів («Універсальна субстанція існує», «Універсальна субстанція не існує»).

За *кількістю* виділяють:

– *загальні судження*, у яких стверджується щось таке, що стосується всієї групи предметів: *усі S є (не є) P* («Усі люди хочуть щастя»);

– *часткові*, у яких висловлюється щось таке, що стосується лише частини якої-небудь групи предметів: *деякі $S \in$ (не \in) P* («Деякі люди не вважають себе щасливими»).

За *якістю* виділяють:

– *ствердні судження*, що повідомляють про наявність у суб'єкта певного предиката: *$S \in P$* («Знайомий має ноутбук»);

– *заперечні судження*, що повідомляють про відсутність у суб'єкта певного предиката: *$S \text{ не } \in P$* («Я не маю ноутбука»).

Зв'язки між предметами чи між предметом і його ознаками бувають можливими, дійсними або необхідними. Для вираження цих зв'язків у судженні вживається категорія модальності (від лат. *Modus* – вид, спосіб).

Модальність – це спосіб у якийсь щось існує (об'єктивна модальність) або мислиться (логічна модальність). *Об'єктивна (фізична, фактична) модальність* – це така модальність, в основі якої лежить розрізнення між об'єктивно можливим, дійсним і необхідним.

За об'єктивною (фізичною) модальністю судження поділяються на судження:

Можливості	Дійсності	Необхідності
Судження можливості (проблематичне) – це судження, в якому стверджується можливість наявності чи відсутності ознаки у предмета.	Судження дійсності (асерторичне) – це судження, в якому відображається наявність чи відсутність ознаки у предмета в даний час або у минулому.	Судження необхідності (аподиктичне) – це судження, що відображає таку ознаку предмета, яка належить йому за будь-яких умов.
<i>Слова – оператори:</i> «можливо», «мабуть», що стоять перед суб'єктом.	<i>Слова – оператори:</i> «істинне», «хибне»	<i>Слова – оператори:</i> «необхідно»
<i>Формули:</i> Можливо $S \in P$ Можливо деякі $S \in P$ Можливо всі $S \in P$	Прикладом асерторичного мислення може бути будь-яке категоричне судження A, I, E, O .	<i>Формули:</i> S необхідно $\in P$ S необхідно не $\in P$
<i>Наприклад:</i> Можливо, в наступному році ДДФА отримає статус національного. Можливо, деякі університети України в наступному році отримають статус національного.	<i>Наприклад:</i> «Свідомість – властивість високоорганізованої матерії, головного мозку» (істинне); «Свідомість притаманна тваринам» (хибне).	<i>Наприклад:</i> «Мова притаманна людині». «Жодна думка не існує без мови». «Судження необхідності є формою вираження загальних правил, положень, принципів, законів, аксіом тощо».

4. Види складних суджень

Види складних суджень такі:

1) *кон'юнктивні, або сполучні*. Утворюються за допомогою поєднання двох вихідних суджень. Залежно від структури вихідних суджень, сполучні судження можуть мати різну структуру: один суб'єкт і кілька предикатів; кілька

суб'єктів і один предикат; кілька суб'єктів і кілька предикатів. У письмовому й усному мовленні кон'юнктивні судження утворюються шляхом використання граматичних сполучників *і, а також, хоча* і т. д.

Логічна формула кон'юнктивних суджень має вигляд $A \wedge B$, де A та B – вихідні судження, а \wedge – символ їхнього сполучення (кон'юнкції);

2) *диз'юнктивні, або розділові*. Виділяють:

– *сильну (повну) диз'юнкцію*, коли складові розділового судження виключають одне одного. Вона утворюється через сполучники *або... або* і формулюється так: *або A, або B* ($A \vee B$).

– *слабку (неповну) диз'юнкцію*, коли поєднувані нею судження не виключають одне одного. Формула слабкої диз'юнкції така: *A чи B* ($A \vee B$);

3) *імплікативні, або умовні*, коли вихідні судження поєднуються на підставі логічного сполучення *якщо... то*. У письмовому чи усному мовленні логічний зв'язок імплікативних (умовних) суджень може виражатися й іншими сполучниками: *коли...тоді; у випадку якщо... то* і т.д. Логічна формула імплікативних суджень має вигляд $A \supset B$, де A та B – вихідні судження, а \supset – символ їхнього поєднання. Наприклад: «Якщо мені не підвищать зарплату, то я піду з цього місця роботи»;

4) *еквівалентні, або рівноцінні (подвійна імплікація)*.

Еквівалентними (біумовними) судженням називається складне судження, утворене з простих суджень, з'єднаних між собою логічним сполучником «якщо і тільки якщо... то...» (« \Rightarrow », « \leftrightarrow »). Формула їх: $A = B$, або

$A \leftrightarrow B$ (читається: «A, якщо і тільки якщо B»).

Наприклад: «Число ділиться на 10, якщо і тільки якщо воно ділиться на 2 і 52», або «Конвертованою вважається валюта, якщо і тільки якщо вона здатна вільно обмінюватись на валюти інших країн та міжнародні платіжні засоби по діючому курсу».

Наприклад: «Число ділиться на 10, якщо і тільки якщо воно ділиться на 2 і 52», або «Конвертованою вважається валюта, якщо і тільки якщо вона здатна вільно обмінюватись на валюти інших країн та міжнародні платіжні засоби по діючому курсу».

Отже, подвійна імплікація (еквіваленція) « $A = B$ » істина тоді і тільки тоді, коли прості судження «A» і «B» обидва істинні або обидва хибні. В інших випадках вона хибна.

Судження, як і поняття, поділяються на *порівнювані* й *непорівнювані*:

– *порівнювані судження* мають спільний суб'єкт або предикат;

– *непорівнювані судження* спільного суб'єкта або предиката не мають.

У свою чергу, порівнювані судження підрозділяються на *сумісні* й *несумісні*:

– *сумісні* повністю або частково виражають однакові думки: «Студент Івахненко – відмінник», «Студент Івахненко добре вчиться»;

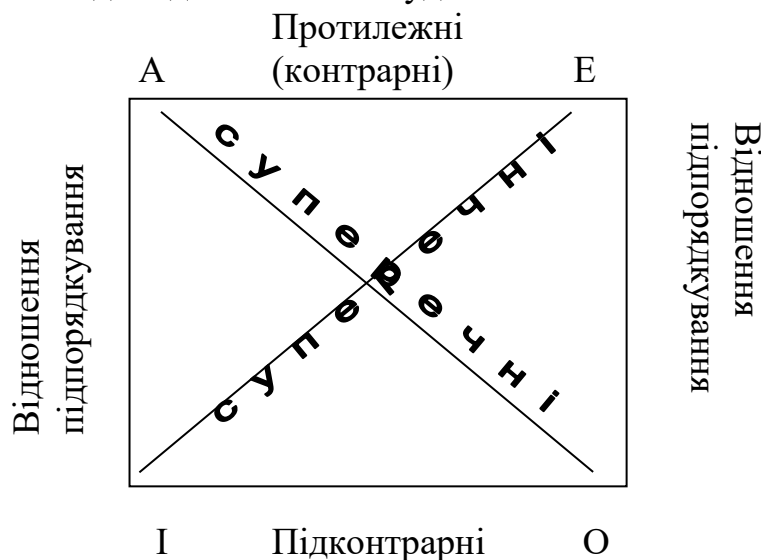
– *несумісні* розкривають спільний суб'єкт чи предикат з різних точок зору. Наприклад: «У сучасній Україні серед водіїв є чимало жінок»; «У сучасній Україні серед водіїв є багато молоді».

Названі різновиди категоричних суджень прийнято позначати буквами – А, Е, І, О. Загальностверджувальне судження («Всі $S \in P$ ») позначається буквою А, загальнозаперечне – Е, частковостверджувальне – І, а частковозаперечне – О. Букви для позначення цих різновидів категоричних суджень узяті з латинських слів «affirmo» (стверджую) і «nego» (заперечую). Голосними першого латинського слова позначають різновиди стверджувальних суджень, а голосними другого – різновиди заперечних.

Отже, відношення між порівнюваними судженнями внаормовуються правилами «логічного квадрата». «Логічний квадрат» – зручна для запам'ятовування схема у вигляді квадрата з двома діагоналями. Його вершини – А, Е, І, О – символізують прості категоричні судження; сторони й діагоналі – відношення між судженнями.

Логічним квадратом називається штучна наочна схема, що зображує і ілюструє всі розглянуті (крім еквівалентних) види відношень між судженнями.

Намалюємо звичайний квадрат. Верхній його кут зліва позначимо літерою А, верхній кут справа – Е, нижній кут зліва – І, а нижній кут справа – О. Розмістивши літери, що позначають типи категоричних суджень за кількістю і якістю по вершинах квадрата, легко помічаємо, що сторони квадрата та його діагоналі позначають види відношень між судженнями.

А – загальностверджувальне судження

Е – загальнозаперечне судження

І – частковостверджувальне судження

О – частковозаперечне судження

Отже, серед чотирьох видів простого судження одночасно істинними можуть бути три пари суджень, тобто субконтрарні судження і судження, які знаходяться у відношенні підпорядкування: АІ (загально-стверджувальне і частково-стверджувальне), ЕО (загально-заперечне і частково-заперечне), ІО (частково-стверджувальне і частково-заперечне). Водночас істинними не можуть бути також три пари суджень, тобто контрарні і контрадикторні: АЕ (загально-стверджувальне і загально-заперечне), АО (загально-стверджувальне

і частково-заперечне), EI (загально-заперечне і частково-стверджувальне). На малюнку сторони квадрата, які відповідають судженням, що можуть бути одночасно істинними, позначені суцільними лініями, а сторони квадрата, які відповідають судженням, що не можуть бути одночасно істинними, – пунктирними лініями.